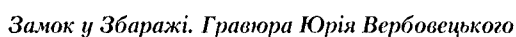

ЗВАРАЖ

ІСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮД
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮ
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮД
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮ
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮД
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮД
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮ
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮД
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮ
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮД
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮ
ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮДИ ИСТОРИЯ КУЛЬТУРА ЛЮ

ЗВАРАЖ

Федько Корибутович Несвіцький — протопласта князів Збараських

Аверс монети
кн. Корибута

Насправді ж врешті-решт найпереконливішою виявилась родинна традиція князів Збараських. За нею походили вони, як і згаданий князь, від литовського князя Корибута Ольгердовича.

Може виникнути закономірне питання: як опинились на наших землях литовські князі? Запанували вони в Україні на легальній, законній підставі — через шлюбні зв'язки з представниками місцевих династій. Осівши в цих краях, вони досить швидко українізувались та стали виразниками релігійних та культурних інтересів корінного населення.

Такий традиції поклав початок Гедимін (*бл.1275 — +1341). Його матір'ю була незнама нам зараз за іменем представнича чернігово-сіверської гілки династії Рюриковичів, яка в той час правила на головному престолі Русі — київському. Це давало Гедиміну право не тільки іменуватись "королем литвинів та русинів", але і володіти землями колишньої Київської держави. Таке право було підкріплене його одруженням з Левонідою, донькою галицько-волинського правителя Лева Юрійовича. Тому сини від цього шлюбу Любарт та Євнут не тільки вживали за герб галицького лева, але і мали всі юридичні підстави володіти Підкарпаттям та Волинною. До того ж на самому початку XIV ст. всі українські землі були об'єднані в державі Романовичів, і включали Галичину, Київщину, Волинь, Пінщину та Сіверщину.

Любарт Гедимінович (+1383) та його син Федір (+1431) були останніми законними правителями Галицько-Волинської держави. Натомість Володимир (+п.1398) та Корибут-Дмитро (+бл. 1405) Ольгердовичі займали, відповідно, київський та сіверський престолі. Формально визнаючи суверенітет Орди, вони фактично були самостійними правителями, провадили незалежну політичну діяльність, навіть карбували власну монету.

Першою дружиною князя Корибута була невідома за іменем донька впливових бояр, які володіли с. Несвічем поблизу Луцька. Ці українські достойники входили до найближчого оточення Дмитра Ольгердовича. Так, у 1387 році він направив Григорія Несвіцького з місією до короля Ягайла. А серед відомих князів та бояр 26 квітня 1388 року за нього ручались Ягайлові Григорій та Іван Несвіцькі. Тоді "князь велебний Дмитрій ім'ям Корибут, князь Новгородський і Сіверський, господар наш милій, годдованій і вірності, і послуху, і такій службі... королеви польському і Ядвизи королиці, і дітем его, і коруні польської со всіми своїми землями і гровами, з бояри, і с людьми вірності правую і не изрушистую слобил". Один із згаданих бояр і був тестем Корибута.

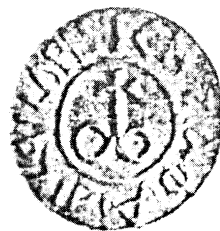
Ставши у 1392 р. великим князем литовським,

Вітовт Кейстутович відразу розпочав ліквідувати самостійні удільні князівства на терені всієї держави. Зокрема, зимою 1392/1393 рр. він напав на Новгород-Сіверський і полонив жінку та дітей Корибута. Останній змушений був прийняти умови великого князя. Взамін за це князь Дмитро отримав Збараську волость та сусідні з нею Вінницьку та Хмельницькі волості на Поділлі. Оскільки Корибутовичі від того часу тісно пов'язали свою долю з цим краєм, то варто декілька слів сказати про його історію.

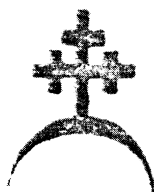
Після вгасання династії Романовичів, у середині XIV ст. територія галицького Пониззя та частина Великого Степу перейшла до синів литовського князя Кориата Гедиміновича. Для цього у них були всі законні підстави. Їх бабця Левоніда походила з Романовичів, матір же була донькою місцевого болохівського чи татарського князя. У "Списку городов руських" (бл.1381р.) названі такі визначніші подільські міста: Кам'янець, Смотрич, Брацлав, Соколиць, Звенигород (на Дністрі), Черкаси, Червоноград, Вінниця, Скала, Бакота. Аби вберегтись від зазіхань зі сторони Польського королівства та Великого князівства литовського, у 1377 р. Кориатовичі визнали угорський протекторат. Фактично ж їх князівство було незалежною державою. Кориатовичі навіть іменувались в документах як самостійні володарі. Виразом таких їх стремлень стало заснування православного єпископства в Звенигороді та католицького в Кам'янці. В економічному відношенні Подільська держава мала значні перспективи, бо володіла надзвичайно урожайними, великими за площею і водночас малозаселеними землями. Однак в цьому полягала і її слабкість: вони були особливо жаданими для феодалів Литви і Польщі, земельні ресурси яких вже були вичерпані. Тому в 1393 р. великий литовський князь Вітовт, грубо порушуючи традиційне спадкове право Кориатовичів, захопив цей край. Останні з його правителів змушені були емігрувати до Угорщини. Їх князівство було розпарцельоване між литовськими і польськими князями та можновладцями.

За таких обставин в цей регіон України і потрапив Корибут Ольгердович. Відомі два його сини від першої дружини, Івашко (+п.1431) та Федір (+бл.1442). Вони, правдоподібно, спершу жили в материнському маєтку, через що і отримали прізвище Несвіцькі. Після смерті батька успадкували три згадані волості. Відомий історик XVII ст. В.Коялович стверджував, на підставі втрачених тенер документів, що "Федір Дмитрович Корибут, князь Сіверський, збудував Вінницю, Збараж та Вишневець", тобто укріпив ці давні поселення та звів у них замки.

У подальшому доля князя Дмитра Корибутовича, який належав до найвизначніших князів своєї епохи, тісно була пов'язана з політичними подіями четвертої декади XV ст. У 1430 р., після смерті Вітовта, великим князем литовським став Свидригайло Ольгердович, на противагу польському королеві Ягайлові, не дуже прихильному до білоруських та українських еліт. Відносини між двома володарями — рідними братами — відразу загострились, і причиною тому стало Поділля. Поляки підступом захопили Кам'янець, Смотрич, Скалу, Червоноград. Свидригай-

Відбиток печатки
кн. Федька

Герб на печатці
кн. Федька

Портрет Кишиштофа Збаразького. I третина XVII ст.
Одеський замок (відділ Львівської галереї мистецтв)

до ж у відповідь в Вільносі полонив Ягайла. Останній під таким тиском пообіцяв повернути Поділля, а насправді ж попереджені поляками каштеляни не віддали замки литовцям. Наприкінці 1430 р. розпочалися військові дії. За словами М. Грушевського, "це були перші вістники війни – довгої і неоднозначної війни, що мала рішити, чи будуть мати перевагу в Литві елементи литовсько-католицькі чи русько-православні; чи зістанеться велике князівство в унії з Польщею, чи розірве її; чи будуть влучені українські землі до Польщі, чи ні". Активну участь в усіх цих військових, рівно ж як і дипломатичних, акціях брав і Федір Корибутівич Несвіцький. Правда він керувався у всіх своїх вчинках не так національно-патріотичними міркуваннями, а приватновласницькими. Насамперед князеві розходилося зберегти за собою і нащадками багату батьківщину, впливові та прибуткові державні посади.

Посередньо він згаданий в листі Ягайла, який повідомляв про те, що Свидригайлові "прихильники й наші бунтівники, сіломиць опанували Збараж. Крем'янець, Олесько, нападають на наших підданих, грабують і чинять всілякі кривди". Король говорив тут неправду, бо Збараж був приватном володінням цього Корибутівича, який водночас займав посаду крем'янецького старости. Принаймні ці два міста Свидригайлові не потрібно було здобувати силою, князь Федір просто прийняв сторону нового великого князя литовського, з яким в нього були вже від давна налагоджені добрі зв'язки. Корибутівич відразу увійшов до найближчого оточення Свидригайла.

Однак невдовзі політична ситуація в державі ще більше

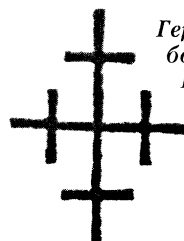
ускладнилась. 31 вересня 1432 р. відбувся інспірований польським королем заколот власне литовських політичних кіл, незадоволених своєю другорядною роллю при великокнязівському дворі. Вони незаконно обрали великим князем литовським Жигмунта Кейстутовича. Той, відячуючись за підтримку, віддав полякам східноподільські території. Все це змушувало князя Федора до маневрування між Ягайлом, Свидригайлом, Жигмунтом. Що було для нього нелегко, з огляду на його амбіції незалежного володаря.

Перед лицем загрози зі сторони поляків він, як "литовський" подільський староста приймає сторону Жигмунта. Оскільки згідно з городенською угодою від 15 листопада 1432 р. Поділля переходило до Польщі, князь Федір починає боронити край від поляків. Їх наступ він призупинив славною битвою під Коперстином. 30 листопада 1432 р. на чолі подільських, волоських та татарських військ він розгромив над річкою Мурафою поляків. Втрати останніх, за литовськими даними, сягали 12 тисяч воїнів, 350 виборних ришарів. Навіть відомий своєю українофобією польський хроніст XV ст. Ян Длугош змушений був назвати його у зв'язку з цією баталією "найвизначнішим серед литовських та руських князів". Формально служачи одному з двох великих князів литовських – Жигмунтові, він послідовно діяв у своїх власних інтересах.

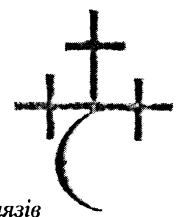
16 квітня 1433 р. "староста Поділля Федір Несвіцький" разом з іншими відомими діячами Великого князівства Литовського підписав листа до Базельського собору, в якому підтверджувався католицизм Свидригайла.

20 січня 1433 р. у Троках була укладена польсько-литовська унія, за якою все Поділля переходило до складу Польського королівства. Хоч князь і підписав її рішення, однак прийняти їх не зміг. Тому Федір Несвіцький остаточно перейшов на сторону Свидригайла, законного великого князя литовського. У травні 1433 р. керованим ним загони навіть взяли у полон польського кам'янецького старосту Теодора Буцацького. У цьому ж році, він разом з князем Олександром Носом, був призначений керувати всіма військами Свидригайла. Так, разом з татарами вони зробили рейд до Берестя, який захопили і спалили. Свидригайло у своєму листі від 11 квітня 1434 р. до великого магістра Німецького Ордену, зокрема, зазначав: "Відомості від князя Федька з Поділля. Поляки напали на ту землю, спустошили одне місто і повернулись до себе. Федько, швидко зібравши військо, нагнав їх і взяв до неволі, разом зі злочинцю. Повертаючись, дізнався, що неподалік перебуває якась пані Скарвкен, якої чоловік володіє великими маєтностями в Лівонській землі. Недавно перебувала вона при дворі Ягайла, і була в нього і його дружини в особливий ласці. Федько захопив її разом із сестрою і двома братами, розбивши польські загони, які його переслідували".

У цьому ж році великий князь литовський Свидригайло ув'язнив Федора Несвіцького і його родину, під претекстом зради на користь поляків. Вочевидь, не змігши перемогти князя Федора у відкритому бою, польські кола організували провокацію, скориставшись тим, що князь листувався з холмським старостою Грицьком Кирдейовичем про звільнення з полону його рідного брата, Івашка Несвіцького. Як розповідав сам підозрюваний в листі до Ягайла, Свидригайло "не досмотрівши моєї вірної служби і велів мя имити без моєї вини і без права, через намолву моїх неприятель. І велів мя бити ізбавить горла моего, и жони моєї, і дітей моїх, імения моего, і чести моєї". Цікаво, що врятова-

Герб на печатці
боярина Івана
Несвіцького

Герб князів
Збаразьких

ний князь був при сприянні польських діячів, львівського старости Вінцентія з Шамогут та кам'янецького старости Міхала Бучацького.

14 вересня 1434 р. Федько Корибутович звернувся до польського короля Ягайла з пропозицією перейти на його сторону, взамін за збереження батьківських володінь, староства в Вінниці та Хмільнику. Однак він був не в такому вигідному положенні, аби диктувати королеві умови. Вичікування нічого не дало і князь Федір 23 березня 1435 р. повторив свою пропозицію, правда вже без згаданих умов. Оскільки поляки почали силою завоювати його володіння, князь Федір відкрито прийняв сторону Свидригайла. 1 вересня того ж року під час битви під Вількомиром князь Несвіцький потрапив до полону. В своїй черговій біді він був не самотнім, тоді військам Жигмунта Кейстутовича вдалося захопити аж сорок князів з оточення Свидригайла. Остання згадка про Федора Корибутовича Несвіцького відноситься до 1440 року. За свідченням Яна Длугоса, він вітав у великій групі князів та бояр Казімежа Ягайловича, який прямував до Вільнюса, аби посісти великокнязівський престол. Десь невдовзі він і помер, залишивши вдову, княгиню Анастасію, сина Василя, дочок.

У 1442 р. Казімеж Ягайлович передав частину його маєтностей бояринові Денискові Мокосійовичу. Як зазначалося у відповідній господарській грамоті, *"дали село Збараж до життя, а тие села: Исери, Вандоруху, Ляховці, Адземеліци, Олещу, Панковці, Готариновці, Борцову, Подгайци, Рудолі, Озоговиці, Пицетниця, Матересвиці, Єсковці, Добич, Вербу, Ходаковці, Серце на Случі, Ястребець в Геродку"*. Син князя Федора, Василь Несвіцький, отримав незначні маєтності біля Луцька та на Підляшші. Згодом же, зі зміною політичної ситуації у державі йому були повернені ділянки володінь. Їх у 1463 р. розділили спадкоємці, його сини – Василь, Семен, Солтан. Саме від першого з них і пішли князі Збараські, Вишневецькі, Порницькі, Вороніцькі.

Продовж XV–I пол. XVI ст. князівський рід Збараських належав до української еліти, активно долучався до політичного та культурного життя підлитовської України. Однак згодом його представники вже не змогли встояти деаціоналізації. Відомий письменник Мелетій Смотрицький у "Трепосі" (1610) згадував цей славний колись рід серед інших сполонізованих можновладців Речі Посполитої. Говорячи про символічну корону Православної Церкви, він з гіркотою запитував: *"Де дорогі неоціненні камені тієї корони – значні руських князів роду, неоціненні сафіри і безцінні діаманти – князі Случькі, Збараські, Вишневецькі, Сангушки, Чорторийські?"* У першій третині XVII ст. рід припинив своє існування зі смертю Кишиштофа (+1627) та Єжи (+1631) Збараських.

Говорячи про протоіпаству Збараських, не можна не згадати і про його герб. Збереглась печатка Дмитра-Корибути Ольгердовича, на якій розміщено литовський герб Погоня (зображення вершника з мечем). Натомість на деяких його новгород-сіверських монетах викарбовано видовжений чотириконечний хрест, нижній кінець якого опирається на два півкола. Як підмітив сучасний дослідник Г. Козу-

бовський, цей клейнод ідентичний гербові на одній з печаток князя Федора Корибутовича. Генеза його наступна.

Гербом Київської держави від часів Володимира Святославовича був якір-тризуб, символ Папи Римського св. Климентія, *"присного заступника спрале Руської"*. Однак розкол церкви 1056 р., втрата реліквії святого під час монгольського погрому Києва 1240 р. спричинили поступовий занепад культу цього християнського подвижника. Тризуб же поступово трансформувався, через форму т.зв. пророслого хреста, в чотирираменний хрест на півмісяці. Останній, до речі, вже з кінця XII ст. потрапляє до гербу сілезької польської династії (через шлюбні зв'язки з великим князем київським). Король Юрій Львович на початку XIV ст. маєтні Рюриковичів та Гедиміновичів декларував ним свою кровну пов'язаність з Київською державою. Хрест, зокрема, на монетах київського князя Володимира Ольгердовича (1362–1393), хрест на півмісяці бачимо на печатці його сина Івана. Як символ Русі його використовували великі князі литовські, починаючи від Вітовта. Згодом він став символізувати Волинь, Волинське та Подільське воєводства.

Що ж до клейноду Федора Корибутовича, то він був в 30-х рр. XV ст. змінений. Родовим гербом бояр Несвіцьких був т.зв. перехрещений або єрусалимський хрест. Саме з нього князь взяв три рамена та додав знизу горизонтально поставлений півмісяць. Його нащадки згодом уживали вже півмісяць поставлений ріжками догори: змінювали форми хреста (як це було на клейноді славетного Байди Вишневецького).

Наявність цього єрусалимського хреста в гербі прилучених бояр Несвіцьких слід пов'язувати з частинкою Хреста Господнього, яку подарував візантійський імператор Андронік Комнен галицькому князеві Ярославів-Іванові Осмомислу. Згодом безцінна реліквія потрапила до Романовичів. У 1288 р. волинський князь Володимир Василькович передав її Луцькій єпископії. Як занотував наш літописець, *"дав він хреста великого срібного позолоченого з Чесним Древом"*. Мав він саме форму єрусалимського хреста, в центрі якого розміщався невеличкий шестиконечний хрестик з реліквією. Ця християнська пам'ятка зберігалась на Волині ще у 1434 р. Як свідчив саме князь Федір Несвіцький, тоді він *"присяг сьм Богу и Матці Божіюи и усім святым и на Божіе Дерево, и поціюват сьм Божіе Дерево"*. Через сто років реліквію подільський король Ян Казімеж привіз до Франції. Нині вона зберігається в славнозвісному паризькому соборі Нотр Дам.

На закінчення потрібно вказати ще на одну цікаву обставину. У 1566 р. на землях Волині і частини Поділля було створено Волинське та Брацлавське воєводства. Певний час вони мали за герб ідентичне зображення – чотириконечний хрест. Однак через три роки до першого з воєводських символів було додано шпигок з польським орлом. Другий отримав маленький півмісяць, вочевидь, з ініціативи тогочасного брацлавського воєводи Януша Збараського, герб якого творили власне півмісяць з хрестом.

Гор МИЦЬКО

Родовід князів Збараських

(за книгою: Войтович Л. Князівські династії Східної Європи... – Львів, 2000. – С.329–330)

Януш +1608 кн.збараський (1574 – 1608), ст. кременецький (1574–1608), ліньський (1581–1590), воєвода брацлавський (1576–1608) жінки. Анна Матвійвна Четвертинська	Маруша +до 1620 Василь Петрович Загоревський
Єжи +1631 кн.збараський (1608–1631), ст.ліньський (1590–1631), сокальський (1607–1631), коронний (1612–1619), коронний (1619–1631), краківський (1620–1631)	Кишиштоф *1580 +1627 кн.збараський крайчий (1608–1627) підчаший ст.кременецький каштелян (1608–1627) конюший коронний (з 1615)

Федір
+ п.1440
кн. кременецький (1432–1435), подільський (1432–1434),
несвіцький (1435– п.1440)

Юрій + п.1467 ^{oo} 1467 Анастасія д. Івана Мушати кн. несвіцький (п.1440– п.1467)	Іван + п.1478 ^{oo} 1438 Ярохна Бибельська кн. передільницький (1438–1478) несвіцький (р. 1467–1478)	Микола + п.1456/до 1463 кн. збаразький (до 1456–1463)	Василь + до 1474 кн. збаразький (до 1463– до1474)	Семен + п.1480 кн. колодяженський (до 1463– п.1480)	Солтан +1472 кн. вишневецький (?–1472)
---	---	--	--	--	---

Яцько
+ п.1478
кн. передільницький
несвіцький (1478–?)

Михайло
+ п.1478

Василь
+ п.1474
кн. збаразький
(до1474–1474)

Анастасія
+ до 1516
*кн. Семен Юрійович Гольшанський
(+1505)

Борис
кн. несвіцький
(поч. XVI ст.)

Михайло
+ бл. 1517
кн. вишневецький
(1474– бл. 1517)

Семен Старший
+ п.1482
^{oo}бл. 1460 Марія Ровенська
(+ бл. 1517) кн. збаразький
(1474– п. 1482)

Семен Середній
+ п.1477

Семен Малий
+ п.1488

Федір
+ п.1514
кн. порицький
(1474– п. 1514)

Марія
^{oo}Івашко
Янович
Владика

князі Несвіцькі

Вишневецькі

Андрій
+ п.1528
^{oo}Анна Гербурт
кн. збаразький
(п.1482– п.1528)

Катерина
^{oo}Якуб Вертецький

Воронецькі
Порицькі,
Войни

Микола
+ п.1574
^{oo}1. NN, д.кн. Козеки
2. Анна Деспотівна
кн. збаразький
(п.1528–1574)
ст. кременецький
(1560–1574)

Стефан
+ п.1585
^{oo}1.кн. Анна Янівна
Забережинська
2. Анастасія Михайлівна
Метиславська
3. Дорота Фірлей
кн. збаразький (п.1528–1585),
каштелян троцький
(1566–1585), воєвода вітебський
(1555–1564), троцький
(1566–1585)

Юрій
+ п.1580
^{oo}1. Щасна Юрївна
Насиловська
2. Варвара Михайлівна
Козинська

Маргарита
+ до 1555
^{oo}Станіслав Чермінський

Єлизавета
п.1555
^{oo}1. Вацлав Баворовський
2. Валентій Вкринський

Януш Анастасія
+1580 +1591
^{oo}Роман Волович
Маруша
+1603
^{oo}Микола Нарушевич

Катерина
+ до 1608
^{oo}Микола Белжецький
Гальшка
+1608
^{oo}Людвік Менкіцький

Владислав
+ бл. 1582
справця Київського воєводства
(1573–1574)
^{oo}Софія Пишлуцька

Михайло
+ до 1554

Петро
+ 1569
^{oo}Барбара
Йорданівна

Барбара
+1602
^{oo}Габріель
Тенчинський

Стефан
+ бл. 1605
^{oo}Катерина Сулима

Константин
+ п.1590
^{oo}Барбара Ходоровська

Петро
+ бл. 1604
^{oo}кн. Єва Вишневецька

Магдалена
+ до 1618
^{oo}Щасний Харленський

Анна
+ п.1637

* – народження
^{oo} – одруження
+ – смерть
п. – після

бл. – близько
д. – донька
ст. – староста